

Raport de arhitectură – Structurile arheologice de pe strada Lipsani (tronsonul cuprins între str. Smârdan și B-dul I.C. Brătianu)

Virgil Apostol, Ștefan Bâlici

Vestigiile arheologice descoperite cu ocazia cercetărilor de pe tronsonul din strada Lipsani cuprins între strada Smârdan și B-dul I. C. Brătianu sunt importante pentru înțelegerea dinamicii urbanistice a acestei vechi artere comerciale a Bucureștiului¹. Traseul *Uliței celei Mari*, cunoscut în linii generale din documentele cartografice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la jumătatea secolului al XIX-lea², poate fi acum completat cu precizie pe baza mărturiilor arheologice provenind din etape succesive de transformare ale uliței.

Reperle configurației urbanistice a uliței erau înainte de debutul cercetărilor arheologice sursele iconografice (Planul Sultzer și Planurile Borroczyń) și construcțiile conservate de la începutul secolului al XIX-lea (construcția denumită Hanul Gabroveni³ și Hanul cu Tei⁴).

Limitele concrete ale fronturilor sunt precizate acum de ruinele unor construcții datând din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, configurația semnalată la jumătatea secolului al XIX-lea de către Planul Borroczyń⁵ este descrisă acum astfel: ulița Lipsani (tronsonul Smârdan-Șelari) era foarte strâmtă – 5,60 m iar ulița Marchitani (tronsonul Șelari-zona Hanului Gabroveni) se lărgea treptat până la 8 m în zona construcție denumite Hanul Gabroveni și Hanului cu Tei care au constituit de altfel și limitele de gabarit ale aliniierilor din ultimul sfert al secolului al XIX-lea de pe întreaga stradă Lipsani.

Monumentele arheologice descoperite pot fi încadrate în trei faze cronologice distincte anterioare configurației din ultimul sfert al secolului al XIX-lea – conservată până în prezent:

I – urmele podului de lemn realizat și reparat de-a lungul secolului al XVIII-lea

II – vestigii din secolul al XVIII-lea

III – strada Lipsani în prima jumătate a secolului al XIX-lea

¹ „Ulița cea Mare” a avut și alte denumiri: la 1770 segmentul dintre str. Șelari și Podul Mogoșoaiei se chema „Șerban Vodă”, pentru ca la 1852 (în planul Borroczyń) să fie numită „Lipskani” doar porțiunea dintre actualele străzi Șelari și Smârdan, celelalte segmente spre est fiind notate ca „Ulița Marchitani”, iar mai departe, în Piața Sf. Gheorghe – „Zarafii”. Generalizarea denumirii de „Lipskani”, pentru întreaga arteră comercială, se va face în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

² Planul Sultzer - 1781 și Planurile Borroczyń de la 1847 și 1852.

³ În prezent denumirea de Hanul Gabroveni este folosită pentru construcția de la nr. 84-86. Localizarea Hanului Gabroveni – Bezestenul de la 1739 sau a Hanului Gabroveni – Hotel Gabroveni de după 1812 este încă supusă interpretărilor. Este foarte posibil ca vechiul Han Gabroveni menționat în documente să nu fi fost încă localizat, iar denumirea actuală să ascundă o confuzie bazată pe informații insuficiente. Trebuie precizat că în Planul din 1895 pe locul construcției de la nr. 84-86 apare scris – Pasagiu Comercial, iar în Planul Papazoglu (1871) este trasată amprenta pasajului comercial consemnat mai târziu în forma conservată astăzi.

⁴ În anul 1833 Anastasie Hagi Gheorghe Polizu și Stefan Popovici construiesc Hanul cu Tei.

⁵ Chiar și informațiile din planurile realizate de maiorul Borroczyń au un caracter general, dat fiind faptul că planul detaliat al acestei zone (caroul 50) a fost pierdut, rămânând doar planul de încadrare.

I – Podul de lemn

Soluția folosită pentru pavarea celei mai importante străzi a orașului de la care își trage și numele – Podul Mogoșoaiei⁶ trebuie să fi fost folosită și pentru această importantă arteră comercială. Structura podurilor de lemn poate fi urmărită de-a lungul întregii străzi prin fragmentele conservate (*pod 1 – pod 10*). Grinzi transversale cu diametrul de 15-20 cm susțineau alte grinzi similare longitudinale pe care erau bătute „blănille” cu grosime de 5-10 cm.

În zona construcției denumite Hanul Gabroveni podirea (*pod 8*) era făcută cu bârne rotunde, cioplite deasupra, așezate direct pe bârnele transversale. Este posibil ca acest ansamblu să reprezinte urmele unui pavaj care făcea legătura între podul de pe uliță și intrarea în clădirea de pe parcela unde astăzi se află construcția denumită Hanul Gabroveni.

II – Vestigii din secolul al XVIII-lea

Urmele locuirii din secolul al XVIII-lea sunt reprezentate de câteva fragmente de ziduri și amenajări anterioare prinse sub construcțiile din Faza a III-a.

În zona intersecției cu strada Smârdan câteva fragmente de ziduri au fost reperate (Z 5, Z 6, Z7, Z8). Unele (Z 9, Z 14, Z 15) sugerează existența unei construcții (*casa 1*) care avansează cel puțin 4 m față de frontul nordic existent. Lipsa sondajelor arheologice în apropierea frontului sudic face imposibilă conturarea profilului străzii. Cu toate acestea, este posibil să ne imaginăm că deschiderea uliței era în această zonă foarte mică - aproximativ 5m. Tot în această zonă au fost descoperite urmele unor amenajări: o fântână (*amenajare 1 – fântână?*) cu secțiunea pătrată în adâncime și gura circulară a fost realizată din cărămidă (28x14x3,5cm) legată cu pământ; o casetă dreptunghiulară (*amenajare 2*) realizată din cărămidă (27x14x3,5cm) legată cu pământ și un fragment dintr-o conductă ceramică circulară (10 cm la interior) pentru apă protejată cu cărămizi (28x13,5x3 cm) așezate deasupra în forma unei acoperiri în două ape.

În zona construcției denumită Hanul Gabroveni, suprapuse de fundațiile existente s-au păstrat urmele unui zid (Z 65) care poartă urmele încastrării bolții circulare și a unui gol de acces. Aceste structuri reprezintă probabil limita nordică a pivnițelor identificate în interior cu ocazia cercetărilor din perioada 1967-1974 și a lucrărilor de primă necesitate realizate în anul 20007.

III – Strada Lipscani în prima jumătate a secolului al XIX-lea

Reconstrucția survenită după Marele Foc este sugerată de ruinele unor construcții și a unor ziduri de pe aliniamentul străzii – retras față de cel actual cu 3m în zona uliței Lipscanilor și devenid aproape tangent în zona hanurilor.

În zona intersecției cu strada Smârdan, construcțiile și amenajările anterioare sunt suprapuse de o construcție amplă (*casa 2*) al cărei front (~18m) se retrăgea pe ultimul tronson dinspre est pentru a deschide zona unde anterior strada era probabil foarte îngustă. Construcția cu fundații adânci (~2m), zidite direct în groapă, este zidită cu cărămidă (27x13x3cm) legată cu mortar de var.

O altă construcție (*casa 3*) suprapune structurile prezentate anterior, fiind posibil să reprezinte o refacere survenită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, înainte de anul 1895 când frontul nordic era constituit în forma actuală.

⁶ Podirea a fost realizată între anii 1709-1711. Cf. G. I. Ionnescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București 1899, p. 428.

⁷ Aceste structuri suprapuse au fost datate la începutul secolului al XVIII-lea. Cf. S. Ignat, *Metode complementare de valorificare a cercetării arheologice – Hanul Gabroveni*, 2000, Simpozionul Arhitectură. Restaurare. Arheologie – ediția I, http://www.simpara.ro/ara1/a1_01_04.htm

În zona imobilelor de la nr. 30-32-34 au fost descoperite urmele a patru clădiri (*casa 4, casa 5, casa 6, casa 7*) care erau retrase de la limitele de proprietate laterală. Dintre acestea, *casa 5* are o prelucrare arhitecturală specială. Spațiul interior al pivniței este acoperit cu o boltă în plin cintru, iar peretele nordic poartă două firide adânci încheiate tot în plin cintru. Zidurile sunt realizate din cărămidă (24x12x3,5 cm) legată cu mortar de var. Această construcție a fost păstrată la refacerea și alinierea de la sfârșitul secolului al XIX, partea cercetată acum fiind suprapusă de strada Lipscani, iar spațiul interior al pivniței fiind delimitat de un alt zid (Z 27) din cărămidă (27x14x5 cm) legată cu mortar amplasat pe noul aliniament.

Urmele sistemului de construcție al bolții *casei 5* și a zidului Z 27 sunt reprezentate de amprente cofragului vizibile pe intradosul fragmentelor de boltă conservată și, respectiv, de lăcașurile unde au fost încastrate pe durata construirii montanții schelei.

În zona intersecției cu str. Șelari, la o distanță de 2,70 m de frontul existent, urmele conservate, deși fragmentare, descriu amprenta a două construcții – *casa 8* și *casa 9*.

În zona intersecției cu strada Zarafi se păstrează, alături de structurile suprapuse (Z 65) de construcția denumită Hanul Gabroveni, fundațiile și, respectiv, pivnița a două construcții (*casa 10, casa 11*) retrase de la limitele laterale de proprietate. Aceste construcții au fost desființate odată cu trasarea străzii Zarafi.

2. Recomandări privind conservarea și valorificarea vestigiilor arheologice descoperite pe str. Lipscani

1. Nici o structură arheologică nu va fi demolată pentru realizarea infrastructurii din Proiectul de reabilitare a zonei pilot a Centrului istoric.

2. Amprenta în pavaj a fronturilor și construcțiilor descoperite trebuie subliniată în stereotomia pavajului.

3. Se impune protejarea în mod special a construcțiilor de la intersecția cu str. Smârdan și din fața parcelelor cu nr. 27-29, 30-32-34 înainte de acoperire și după acoperire. Fundația drumului auto nu va suprapune ruinele arheologice. Traseul structurilor anterioare – menționat la pct. 2 va fi realizat pe zona de „trotuar”, unde nu sunt prevăzute fundații de drum din beton armat.